

JAROMÍR HOŘEC, CESTY, KTORÉ VIEDLI K MNÍCHOVU. Vydalo Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, Bratislava. Strán 461.

Politické reportáže, publicistické práce s historickými námetmi môžu vykonať v oblasti najnovších dejín veľa užitočnej práce. Okrem svojej hlavnej, aktuálno-politickej funkcie poskytujú základné historické informácie širokému kruhu čitateľov, z ktorých mnohí po špeciálnej historickej štúdií nesiabnu. Historicky vzdelanému čitateľovi dokreslia, oživíva obraz udalostí podobne ako román alebo iné umelecké dielo.

Máme v živej pamäti veľký ohlas skvelej historickej reportáže Sayersa a Kahna *Veľké sprisahanie* v rokoch po Februári 1948. S veľkým záujmom sa čítajú knihy A. Nordena, A. Baumiera a iné. U nás, okrem niekoľkých pokusov v súvislosti s veľkými politickými procesmi, takýchto pôvodných prác skoro niet. Preto treba dielo J. Hořeca, *Cesty, ktoré viedli k Mnichovu*, privítať.

V rozsiahlej, pre tento druh literatúry až neobvykle objemnej knihe vedie autor čitateľa zákulisím imperialistickej politiky od dôb vzniku buržoáznej Československej republiky až na prah mníchovských udalostí. Neobmedzuje sa iba na udalosti v Československu. Zhrmazdil a predkladá čitateľovi fakty a obrazy z kuloárov parížskej mierovej konferencie, z kabinetov organizátorov protisovietskej intervencie, z kruhov anglických, francúzskych a amerických priaznivcov nemeckého nacizmu. Z rokovaní v Benešovej kancelárii vedie čitateľa do štábu fašistických agresorov, z Mandžuska na fronty občianskej vojny v Španielsku. Veľa pozornosti venuje objasneniu a ilustrácii hospodárskeho pozadia medzinárodnej spolupráce monopolistickej buržoázie. Množstvo materiálu, ktorý autor v knihe zhrmazdil, je úctyhodné, aj keď, prirodzene, ako to vyplýva už aj z charakteru práce, nemá ho zväčša z prvej ruky, z prameňov.

Napriek tomu, keď odkladáme prečítanú knihu, chýba nám pocit uspokojenia z ucelenej a originálnej práce. Čo je príčinou toho?

Kniha nie je dôsledne „súbor politických reportáží“, ako ju označil v úvode sám autor. Ak máme knihu spravodlivo hodnotiť, musíme sa však zaoberať najmä tým, ako vyhovuje tomuto svojmu zameraniu.

Keď študujeme úspešne, ale najmä presvedčivé knihy tohto druhu, vidíme, že v podstate sú písané dvojakým spôsobom. Na tých miestach, kde dokumentárny materiál je sám osebe dosť presvedčivý, jasný, názorný, nepotrebuje rozsiahle vysvetľovanie, necháva autor hovoriť dokumenty čo najviac a čo najúplnejšie. Tam, kde to tak nie je, slúži dokument autorovi iba pre vlastnú informáciu a poučenie. Tu kreslí obraz udalostí čitateľovi pero autora, pritom nielen autora ako poučeného a rozhladeného znalca problému, ale aj umelca, ktorý je schopný so znalosťou psychológa vybrať pre svojho čitateľa aj emocionálne účinnejší, najpresvedčivejší fakt a spôsob výkladu. J. Hořec sa tohto spôsobu neдрží a nepoužíva ani nejaký iný, lepší.

Autor prefažil, na niektorých miestach doslova zaplavil text citátmi a výrokmí. Pretože sú mnohé nejasné, najmä z druhotných prameňov zväčša kusé a neúplné, bol nútený pripájať k nim množstvo vysvetľoviek a doplnkov o mieste, čase, osobách, dejí i pravom zmysle dokumentov. Túto ťažkú úlohu nezvládol tak, aby sa mu pri tom podarilo zachovať jasnú líniu mnohých kapitol. Zvlášť keď veľmi často s neúspechom zápasí s rozporom medzi potrebou prísnej logickej postupnosti a jasnosti výkladu a ľútosťou, že nevyužije všetok svoj materiál.

Nechceme tvrdiť, že celá kniha J. Hořeca je taká. Je v nej mnoho pekných, presvedčivých, živo až dramaticky napísaných miest i kapitol. Spomeňme napríklad miesta o podpore protisovietskej emigrácie československou buržoáziou, o spolupráci Beneša s nacistami a iné. Ide nám o knihu ako celok, o dojem, ktorý vyvoláva v čitateľovi. To je podstatná

otázka, keď uvážime jej zameranie. Od čitateľa tohto druhu literatúry, ak chceme byť reálni, nemôžeme očakávať trpezlivosť a húževnatosť čitateľa špeciálnej historickej práce. Najmä u čitateľov, ktorých má kniha presvedčovať. A to je hlavná úloha takýchto publikácií, nielen upevňovať a prehľbovať znalosti a názory ľudí zmysľajúcich rovnako s autorom.

Z tohto hľadiska je potrebné vyčítať autorovi dosť časté poklesky oproti presvedčivosti a hodnovernosti jeho argumentácie, schopné prípadne vzbudiť pochybnosti aj o ostatných vývodoch a argumentáciách. Najmä keď vieme, že v takýchto prácach nemožno každé tvrdenie dokumentovať. Tak napr. na str. 40 môže sí čitateľ, ktorý nepozná iné doklady, vykladať citovaný dokument o použití légii v Rusku úplne opačne ako autor. Podobne na str. 34. Niekdý dokument nezodpovedá tomu, čo má ilustrovať, ide v ňom o inú vec, napr. na str. 70, o upevňovanie kapitalizmu vo vznikajúcej Československej republike. Podobne na str. 283 a 284, kde sa môže Benešovo vyhlásenie o zahraničnej politike vzťahovať i napr. na Východný pakt alebo kolektívnu bezpečnosť.

Nejde nám v niekoľkých uvedených príkladoch o pochybnosti, či autor sám správne chápe dokument. Ale jeho spôsob výkladu, keď sa zapodieva na jednom mieste najrôznejšími vecami, zhromažďuje neúmerne množstvá iba slabo súvisiacich skutočností, vytvára v práci trhliny. Hlavná zbraň útvaru, ktorý si pre svoju knihu vybral, je naopak strhujúca presvedčivosť.

Je potrebné, aj keď sa nezaobráme podrobne formuláciami autora k jednotlivým problémom, upozorniť na vážny omyl pri výklade takej dôležitej otázky, ako je príprava hitlerovskej agresie. Autor použil (str. 228 a ďalšie) takzvaný Hossbachov protokol, záznam Hitlerovej reči na porade 5. XI. 1937. Tomuto prameňu však úplne podľahol. Zoširoka cituje Hitlerov nárek o nedostatku surovín, potravín pre nemecký národ, ba ilustruje ho ďalším materiálom, dokonca o klesajúcej životnej úrovni nemeckých pracujúcich. To bez dôkladnej, presvedčivej protiváhy vo vykreslení obrovských výdavkov na zbrojenie znamená, aj keď to autor nechce, odôvodňovanie hitlerovskej agresie potrebami nemeckého hospodárstva. Zatiaľ je jasné, že dvodom expanzie nebol nedostatok surovín, potravín, ktoré mohlo Nemecko dostať na svetovom trhu výmenou za svoje výrobky, ale snaha nemeckých monopolov dostať sa k prameňom surovín ako ich vládci, aby si tak zaistili maximálny zisk, zničili svojich konkurentov, zabezpečili si trh atď.

Na záver znova opakujeme, že väčšina tu uvádzaných nedostatkov je zapríčinená tým, že autor sa nedrží v úvode sľubovaných polobeletristických a reportážnych foriem, podliehal historickému výkladu, k čomu však nebol dostatočne vyzbrojený ani materiálom, ani to neumožňuje štruktúra knihy. Práci je na prekážku jej nejednotný, roztrieštený charakter, aj keď sa zaň autor v úvode ospravedlňuje. Je to v podstate množstvo drobných prác, ktoré však, keďže sú vydané v jednej knihe, bolo možné zjednotiť, aspoň zhruba chronologicky zlaďiť. Tak mohla byť kniha predovšetkým lepšie čitateľná a bolo možné veľa ušetriť na jej rozsahu, ktorý, úprimne povedané, v jej dnešnej forme nijak nezodpovedá množstvu obsahu. Pri jej dnešnej štruktúre nemožno ani vyčítať časté i viacnásobné opakovanie. Čitateľnosti práce však iste neprispievajú.

Aj keď sme uviedli veľa kritických pripomienok, pokladáme knihu J. Hořeca za užitečný prínos do našej populárnej historickej knižnice. K rozšíreniu iste prispeje aj prístupná cena (17,80 Kčs), čo je tiež hodné povšimnutia.

E. Lipták

J. KRAMER, K DEJINÁM PRIEMYSLU NA SLOVENSKU ZA PRVEJ ČSR. Vydala Práca — vydavateľstvo ROH, Bratislava 1955, strán 185, cena brož. 15,70, viazané 18,90 Kčs.

Hospodárske dejiny Slovenska v období imperializmu boli doteraz, mohli by sme povedať, takmer „poľom neoraným“. Buržoázna historiografia a veda o národnom hospodárstve venovali hospodárskemu vývinu pozornosť len potiaľ, pokiaľ potrebovali výsledky štúdiá hospodárstva, pravda, často patrične upravené a prispôsobené, pre svoje triedne a stranické ciele alebo na demagógiu zameranú na ohľupovanie pracujúcich mäs. Ani naša mladá marxistická historiografia, hoci na tomto poli urobila obrovský pokrok, nedokázala doteraz, okrem niekoľkých článkov a štúdií, vyprodukovať väčšiu monografickú prácu tematicky zameranú na hospodárske dejiny. Preto s tým väčšou radosťou a očakávaním sme privítali dielo J. Kramera, *K dejinám priemyslu na Slovensku za prvej ČSR* (Odbúranie železiarskeho priemyslu na Slovensku v rokoch 1918—1925).

Ako už vyplýva z podtitulu, zamerail sa autor na osvetlenie vývinu jediného priemyselného odvetvia — železiarstva. V šiestich kapitolách rozoberá rozmiestenie železiarskej výroby na Slovensku, tendencie jej vývoja, veľkú pozornosť venuje objasneniu príčin stag-

nácie a úpadku železiarstva v uvedených rokoch, ktoré nakoniec viedli k odbúrananiu jeho väčšej časti, všima si vplyv tohto procesu na postavenie robotníkov i postoj politických strán, najmä sociálnej demokracie a KSČ, k spomenutým udalostiam.

Autor založil svoju prácu na dôkladnom štúdiu archívneho i publikovaného štatistického materiálu a bohato ju ním fundoval. Túto skutočnosť, okrem už spomínanej, že je to totiž jedna z prvých prác z doteraz zanedbávanej oblasti hospodárskych dejín Slovenska, pokladáme za jeden z hlavných kladov autorovho diela. Bohatý archívny a štatistický materiál o stave, rozmiestnení, technickej vyspelosti, kapacite slovenského železiarskeho priemyslu, archívny materiál o niektorých príčinách jeho krízy a stagnácie, ako aj dokumenty o postavení robotníkov železiarskych závodov (ceny, mzdy, nezamestnanosť), stane sa iste vítanou pomôckou pri ďalšej práci na dejinách Slovenska a predmníchovskej republiky a poslúži aj ako ilustračný materiál pre propagandistickú a osvetovú prácu.

Samo bohatstvo archívneho materiálu však ešte nezaručuje dokonalosť, presvedčivosť a úplnosť práce. Naopak, pri prílišnom spoliehaní sa na archívny materiál, pri jeho precezení a nesprávnom interpretovaní môže sa stať aj základom nedostatkov práce. Tak je to podľa nášho názoru aj v prípade recenzovaného diela. Presvedčuje nás o tom niekoľko skutočností, vplývajúcich na celkovú hodnotu autorovej práce.

Že je to tak, nasvedčuje už časové rozpätie, v ktorom autor skúma vytýčenú problematiku. Roky 1918—1925 netvorí totiž žiadnu samostatnú, uzavretú a ucelenú periódu vo vývine slovenskej ekonomiky. Skúmaný proces, odbúrananie železiarskeho priemyslu, nakončí rokom 1925, pokračuje aj v rokoch vrcholnej konjunktúry československého hospodárstva a vrcholí v rokoch veľkej hospodárskej krízy, v rokoch 1929—1933. K stanoveniu medzunka na rok 1925 viedol autora, ako sa nám zdá, nedostatok a sporadickosť archívneho materiálu v ním prezretých fondoch. Prílišnú závislosť autora na výskyte archívneho materiálu, jeho povaha a zameraní vidiel i na vnútornom delení práce, stavbe kapitol. Okrem prvej kapitoly, zahrnujúcej roky 1918—1920, ktoré tvoria ucelené samostatné vývinové obdobie, názvy i delenie ďalších kapitol poukazujú na spomenuté súvislosti. (Napríklad delenie obdobia hospodárskej krízy v rokoch 1921—1923 na roky 1921—1922 a samostatne rok 1923, tak isto skúmanie postavenia robotníckej triedy v tomto období, tarifná otázka, atď.) Nesystematičnosť vyplývajúca z uvedených faktov zabránila autorovi podať ucelený a vyčerpávajúci obraz skúmaného javu.

Naše predchádzajúce tvrdenia potvrdzuje aj fakt, že autor, namiesto toho, aby nám na základe rozboru uvádzaných dokumentov, ich teoretického zhodnotenia podal vlastné závery, necháva takmer neustále hovoriť za seba dokumenty. V niektorých úsekoch je to natoľko nápadné, že autorov text nám pripadá len ako spojivo medzi citátmi.

Hoci si autor vytýčil za úlohu preskúmať v danom časovom období iba jedno z odvetví slovenského priemyslu, železiarstvo, neoprávňovalo ho to, podľa nášho názoru, vyhnúť sa zaradeniu opisovaných javov do širšieho rámca. Obídenie súvislostí išlo na úkor kvality práce a viedlo k jej spošteniu, zosuchopárneniu a niekedy i ku skresleniu podstaty a príčin vyvolávajúcich či charakterizujúcich ten ktorý jav. Napríklad z autorovho kontextu by sa mohlo zdať, a tak to skutočne aj je, že pri odbúrananí priemyslu išlo takmer o čisto špecifický slovenský úkaz. (Konštatovať niekoľkými riadkami, že k odbúrananiu došlo i v Čechách, nestačí.) Pritom je známe, že ide o chronické nevyužitie výrobných kapacít, ktorý zjav je jednou z charakteristických čŕt všeobecnej krízy kapitalizmu. Podobne pri hospodárskej kríze v rokoch 1921—1923 autor konštatuje jednou vetou, že kríza kapitalistického hospodárstva zasiahla i Československo. Tu bolo treba aspoň stručne rozobrať príčiny a charakter kapitalistickej hospodárskej krízy, aplikovať to na slovenské pomery, pretože z autorovho výkladu sa zdá, akoby krízu slovenského hospodárstva spôsobili faktory typu vysokých železničných taríf, vysokej uhoľnej dávky atď., s čím nemožno súhlasiť, pretože v rokoch 1921—1923 išlo i na Slovensku o jednu z fáz kapitalistického výrobného cyklu, krízu z nadprodukcie, ktorú spomenuté faktory iba prehlbovali. Z autorových formulácií vzniká práve opačný dojem. Aspoň stručnou charakteristikou doby mohol sa autor vyhnúť podobným nedostatkom.

Samostatnú kapitolu tvoria tie časti práce, ktoré rozoberajú politiku jednotlivých strán a ich postoj k odbúrananiu priemyslu. Tieto patria k najslabším úsekom práce a vyžadovali by ich širší rozbor. Aspoň krátko. Plne o nich platí v predchádzajúcom odstavci spomínaný nedostatok—izolovanosť, nezaradenie do celkovej vnútro politickej situácie, chýba vykreslenie vnútorného vývinu jednotlivých strán, najmä mladej KSČ, ich celkový program atď. Partie o politike sociálnej demokracie sú často fráзовité, nepresvedčujúce. Niektoré údaje o politike tejto strany sa často opakujú, niektoré sú zbytočné a autor s nimi zbytočne polemizuje. Na druhej strane preberá mnohé údaje uekriticky, napríklad boj KSČ a robotníkov

železiarskych závodov proti odbúravanju dokladá citátni z reformistického časopisu Kovo-robotník atď. Príklady: V zpráve ministerstva s plnou mocou pre Slovensko, kde sa hovorí o kríze v sociálnej demokracii, je názor ministerstva, že strata prestíže pravícových vodcov a prechod členstva na stranu ľavice by mohli mať za následok aj stratu Slovenska pre republiku. Autor toto tvrdenie nekomentuje, čím môže u neinformovaného čitateľa vzniknúť dojem, že sa ľavica o takýto krok skutočne usilovala. O niekoľko riadkov nižšie bolo treba vysvetliť citované hlásenie o úlohe anarchistu a renegáta Felcána (str. 36). Na strane 52 spomína autor marxistickú ľavicu a KSC a píše, že „poslanci týchto stránkladú vo vláde interpeláciu...“ z čoho by vyplývalo, že i marxistická ľavica bola samostatnou stranou, pôsobiacou dokonca súčasne s KSC. Na strane 98 autor preceňuje osobnosť, pretože po smrti Rašina vraj Živnobanka stratila vplyv na vládu. Podľa toho anarchista Šoupal, ktorý zastrelil Rašina, bol záchrancom štátnych železiarní v Podbrezovej. V kapitole o boji KSC za záchranu železiarskych závodov na Slovensku (str. 121) dokladá autor heslo „Ani tehlu zo závodov“ prispôbeným citátom zo sociálnodemokratického časopisu Kovorobotník, z ktorého by čitateľ mohol usudzovať, že sociálna demokracia politiku KSC úplne schvaľovala. Úprimnosť Kovorobotníka nebola taká „prekvapujúca“, ako to zdôrazňuje autor (str. 75). Aj tu išlo pravdepodobne iba o demagógiu. Podobných príkladov by sme mohli uviesť viacej.

Ešte k niektorým nesprávnym formuláciám a faktovým údajom. Z formulácie „hoci vládol všeobecný nedostatok a bieda, tovar nemal odbyt“, je nesprávna. Nie hoci, ale práve preto. Zbedačenie a ožobračenie pracujúceho ľudu a nimi spôsobený pokles kúpnej schopnosti širokých ľudových vrstiev je predsa základom kapitalistickej krízy z nadvýroby (str. 37). Tvrdenie, že strata maďarského trhu ihneď po vojne sa stala takmer úplnou a dlhodobou (str. 38), protirečí si so záverom o stranu ďalej, kde sa píše, že aj v rokoch 1921—1923 bolo Maďarsko „jedyním trhom slovenských železiarní“ i s tam uvedenou tabuľkou, podľa ktorej sa v týchto rokoch vyziešlo do Maďarska viac železa, ako sa ho v tom čase vyrobilo. Nesúhlasíme s autorovým tvrdením, že výroba sa kapitalistom na Slovensku prestala vyplácať. I za daných podmienok prinášala zisk, nie však maximálny, a preto utekal kapitál zo Slovenska. Nemožno tvrdiť, že začiatkom roku 1923 kríza v priemysle začala poľavovať (str. 112). Naopak, v januári a februári dosiahla svoj vrchol. Rezolúcie robotníkov v Hnúšťa-Likierí a v Trnave (str. 125—126) prebraté z Kovorobotníka, holi by si zaslúžili komentár a oddelenie zdravého robotníckeho jadra od sociálnodemokratických nánosov.

Všetky tieto nedostatky metodologické (periódizácia, nesprávne využitie materiálu) a ideologické (nesprávne hodnotenie politiky KSC a sociálnej demokracie) znižujú vedeckú hodnotu práce J. Kramera, takže táto zostáva prínosom iba po stránke materiálovej.

M. Strhan

ARCHÍV MESTA BRATISLAVY. Sprievodca po fondoch a zbierkach. Vypracovali: D. Lehotská, D. Handzová, V. Horváth, Z. Hrabušay, V. Kendeffy, N. Merglová, H. Peťovská. Vydala Archívna správa Ministerstva vnútra v Prahe roku 1955. Strán 172, príl. 12.

Pomerne veľká zanedbanosť slovenských archívov, ktorá sa do základov odstraňovala až v posledných rokoch, je dedičstvom po predchádzajúcom spoločenskom zriadení. Je až zarážajúce, že také veľké bohatstvo pre poznanie našej národnej minulosti ostávalo doneďava priam nepovšimnuté, ba dokonca sa ním v pravom slova zmysle hazardovalo. Väčšina našich archívov, ktoré si pre množstvo materiálu vyžadujú veľké priestory, nebola dostatočne docenená z hľadiska ich významu a chápali sa ako príťaž úradu. Neustála koncentrácia písomností v nevyhovujúcich miestnostiach robila z nich neprístupné sklady a ich časté premiestňovanie vystavovalo archívy čiastočnému, ba i úplnému zničeniu. Toto buržoázne dedičstvo sa do základov zmenilo za posledných desať rokov. Dôraz sa začal klásť nielen na ich zachovanie, ale prvoradou úlohou sa stalo archívy usporiadať a tým dať možnosť na ich všestranné využitie.

Bratislava má jeden z najzachovalejších archívov, ktorý si vďaka aktívnej a hŕbevnatej práci odborníkov zaistil skoro neporušený stav. Vyše 200 ročná nepretržitá archivárska práca na usporadovaní, no najmä na opatrovaní písomností, umožnila vydanie nášho diela. Jeho účelom je oboznámiť širokú verejnosť s fondami a zbierkami bratislavského mestského archívu, aby jeho písomností pre najrôznejšie účely mohli využívať či už vedeckí pracovníci, žurnalisti alebo i zaujímci, ktorých zaujíma dávna minulosť, prípadne život nášho mesta vzdialený od nás len niekoľko rokov. Sprievodca po bratislavskom archíve je prvou prácou tohto druhu na Slovensku.

Administratívna činnosť Bratislavy, ktorej výsledkom je i vznik mestského archívu, siahá

až do XIII. storočia. Starosť o písomnosti mesta bola zverená jej notárovi. Priaznivé hospodárske podmienky mali za následok, že Bratislava sa už v období feudalizmu stáva jedným z najdôležitejších miest v Uhorsku. Jej bohatý hospodársky, politický, ba i kultúrny život vyvoláva rozsiahlu administratívnu činnosť, ktorej výsledkom je hromadenie písomností — vznik veľkého a významného archívu. Kým do XVIII. storočia sa písomnosti vzniknuté z činnosti mesta ako správneho úradu len ukladajú a opatrujú, od tohto času (od roku 1722) sa o archíváliách začína viesť i písomná evidencia. Rok 1722 je medzníkom v živote archívu, pretože v tomto roku vzniká prvá pomocná kniha *Regestum litteralium instrumentorum*, ktorá sprístupňuje archív už aj bádaniu v ňom. Uvedený rok je časom, odkedy pracovníci archívu prestali písomnosti len opatruvať, ale začínajú zvereny im materiál aj sprístupňovať. Nepretržitou registráciou archíválii približili obsah veľkého množstva historických pamiatok a umožnili tak ľahké orientovanie sa v nich.

Práca archívárov na tomto poli nebola vždy zdarná. Kým do roku 1917 usporadováli archív podľa vecného hľadiska, v tomto roku, keď sa stal archívárom dr. František Kováts, zvolil pre stredoveký vecne usporiadaný materiál (do roku 1550) hľadisko chronologické. Keďže do uvedeného roku zanechal týmto spôsobom neusporiadaných len 80 kusov listín, Kovátsovi nasledovníci boli nútení prijať tento jeho nesprávny spôsob uloženia archíválii. Písomnosti po roku 1550 sú už roztriedené podľa ich obsahu. Dvojaký spôsob usporiadania archívu má za následok, že niektoré fondy (archívy farností, kláštorov, okolitých obcí — tvoriacich dnes súčasť Veľkej Bratislavy a i.), ktorých písomnosti sú dochované už spreď roku 1550, nie sú v *Sprievodcovi* zachytené ako archívny celok. Ich stredoveké pamiatky (uložené v chronologickom poriadku) sú zachytené len sumárne a o obsahu týchto archívnych fondov nás *Sprievodca* informuje až pri opise mladšieho materiálu. Vinu na tejto skutočnosti nenesú súčasní odborní pracovníci archívu a autori *Sprievodcu*, ale už uvedený archívár Kováts. Tento nedostatok sa však nakoniec zrači len v *Sprievodcovi*, pretože v praxi sa chybné chronologické uloženie archíválii odstránilo podrobným menným a vecným katalógom.

Po kapitole Dejiny archívu opisuje *Sprievodca* Vývoj mestskej správy. Dozvedáme sa tu o jej začiatkoch na základe zakladacieho privilégia mesta z roku 1291. Ďalej sa zaoberá vývinom zloženia a činnosti správy v Bratislave ako v slobodnom kráľovskom meste, potom v tavernickom, municipálnom meste, ďalej opisuje jej správu v dobe, keď bola Bratislava hlavným mestom Slovenska, a nakoniec ako mesta, ktorého správa je v rukách národného výboru.

Po prehľadných úvodných kapitolách prístupujú autori k súpisu vlastného archívneho materiálu. Konkrétny súpis každého fondu predchádza krátka informatívna zpráva, charakterizujúca jeho písomnosti. Dozvedáme sa tu o spôsobe usporiadania, o jeho historickej hodnote a o jeho pomocných knihách. Napriek tomu, že niektoré úvodné state k jednotlivým fondom vychádzajú zo všeobecných historických faktov a nie výlučne z vlastného archívneho materiálu, je táto úvodná informácia nepostrádateľným doplnkom pre dokonalé poznanie historickej hodnoty rozoberaného fondu a pre orientáciu bádateľa v archíve.

Prvý zachytený fond je vlastný magistrátny archív. Súpis začína oddelením listín a listov. Ako sme už spomenuli, pôvodné vecne usporiadanie týchto písomností pozmenil Kováts na chronologické, čo má za následok, že do roku 1550 sú listiny a listy zachytené len sumárne. K ich obsahovej informácii uviedli vydavatelia súpis pôvodného uloženia tohto materiálu — tituly Kovátsovm rozhodnutých ladúl. V *Sprievodcovi* je vecne zaregistrovaný až novoveký materiál, teda listiny a listy z doby po roku 1550. Druhú časť magistrátneho archívu tvoria mestské knihy, ktoré autori zachytili podľa ich vecného uloženia. Ich súpis nám umožňuje poznať počet, jednotlivé chronologické dátumy, ba pri každom ich druhu nachádzame zmienku dokonca i o dochovaní indexov k nim. Opis fondov magistrátneho archívu pokračuje zachytením archívov obcí, ktoré sú t. č. časťou Veľkej Bratislavy. Pri nich máme zachytené len novoveké písomnosti, pretože (ako sme už spomenuli) ich stredoveké pamiatky sú založené v chronologickom poriadku medzi ostatnými listinami a listami mesta spreď roku 1550. Poslednú časť magistrátneho archívu tvorí umele vykonštruovaná skupina písomností „Slovenica“, ktorá obsahuje pamiatky od XV. do XIX. storočia, vyhotovené v reči nášho ľudu. Po súpise základnej časti bratislavského archívu pokračuje *Sprievodca* zachytením „Bratislavských fondov mimo magistrátu“. Na prvom mieste je zastúpené zdravotníctvo, ktorého počiatky v Bratislave možno vraj hľadať už v XII. storočí. Ďalej zachytáva písomnosti týkajúce sa školstva, ku ktorému sú dochované zprávy už od roku 1365. Na konci tohto fondu sú uvedené písomnosti charakteru vojenského, dokumenty o mestskej strážii, streľcoch a poľovníkoch. III. fond tvoria „Stavovské organizácie“, z ktorého veľmi významný historický materiál sa viaže k cechom (53 druhov) a k Bratislvu

Božieho tela, ktoré bolo založené roku 1349. Do tejto skupiny sú ďalej zahrnuté pamiatky obchodného grémiu, spolku lodníkov a rybárov. Veľký fond vytvárajú písomnosti cirkevného charakteru, a to predovšetkým archívy bratislavských farností a kláštorov, ktoré sú dnes uložené v mestskom archíve. Osobitnú časť tu zaberá archív židovskej ortodoxnej obce, avšak tento archív je len zlomkom bohatého, dnes už pravdepodobne nejstávajúceho archívu. V. fond súpisu je charakteru kultúrno-historického, z ktorého popredné miesto zaujíma pozostalosť J. Batku (bratislavský archívár v rokoch 1879—1917). Zvlášť cenná je jeho korešpondencia (obsahujúca vyše 1.000 listov) s významnými súčasnými vedcami a kultúrnymi pracovníkmi. Listy významnejších osobností sú uvedené v abecednom poriadku s vyznačením ich počtu. Nechýba tu ani súpis koncertných programov, pamiatky cirkevného hudobného spolku, ako aj materiálie k bratislavskému divadelníctvu. Ďalšiu skupinu historických pamiatok tvoria pozostalosti slovenských osvetových a politických pracovníkov i viacerých bratislavských rodín. VII. fond archívu zahŕňa v sebe súpis heraldických a genealogických pamiatok. V *Sprievodcovi* pokračujú autori spracovaním plánov a máp, na ktoré je bratislavský archív skutočne bohatý. Hoci v úvode k tomuto fondu sa prehľadne vymenávajú časti mesta na nich zachytené, predsa sú detailnejšie zoradené iba podľa autorov jednotlivých plánov a máp. Bolo by bývalo azda užitočnejšie, keby miesto vyznačenia autorov máp a plánov boli globálne vyznačené na nich sa nachádzajúce objekty, pretože bádatelia sa skôr zaujímajú o ich náplň ako o autora. Takéto zachytenie fondu sa vyžaduje napriek tomu, že v archíve je k nahliadnutiu podrobný katalóg. Osobitnú skupinu v bratislavskom archíve tvorí početná zbierka plagátov a drobnej tlač, o ktorej *Sprievodca* podáva vyhovujúci prehľad. Aktivita archívu mesta Bratislavy sa veľmi vypukle prejavuje v neustálom vykonávaní dokumentácie, v dopĺňovaní novinového archívu, v zveľaďovaní fotoreprodukčného oddelenia a vo vybudovaní dokonalej a všestrannej príručnej knižnice. Zprávou o tejto činnosti končí vlastný súpis po archívnych zbierkach a fondoch. Pracovníci bratislavského archívu sa okrem prác na starších dejinách mesta intenzívne venovali i vypracovaniu dejín robotníckeho hnutia, z ktorého viaceré časti vyšli už i tlačou. Stručný prehľad o jeho dejinách a bibliografia k histórii Bratislavy uzatvára toto priekopnícke dieło slovenského archívnictva. Nakoniec nepretržite vedená evidencia historických článkov zo súčasných periodík, publikačná činnosť a skvelý perspektívny plán pracovníkov mestského archívu je veľkým dôkazom o pozitívnom chápaní poslania archívu a jeho zamestnancov dnes.

Po stručnom prehľade o spôsobe zostavenia a obsahovej náplni *Sprievodcu* je potrebné kladne hodnotiť túto prácu kolektívu pracovníkov bratislavského archívu. Niet zásadného dôvodu vyžadovať od *sprievodcu* niečo iné, ako obsahuje naša práca. Toto dieło priam plasticky znázorňuje čitateľovi uloženie, dochovanie a súčasný stav archívu. Rozhodne môže byť predlohou na napísanie *sprievodcu* pre každý slovenský mestský archív. Bolo by potrebné, aby si všetci odborníci, ktorých obdobná úloha čaká, osvojili tento systém súpisu po fondoch našich písomných historických prameňov, pretože je pre svoju prehľadnosť a ucelenosť nanajvýš vyhovujúci. Odporúčame to aj z toho dôvodu, aby boli jednotne vydané všetky súpisy slovenských archívov, čím uľahčíme celej našej verejnosti rýchlu orientáciu a možnosť dobrého využitia ich pamiatok. Očakávame, že v blízkej budúcnosti bude doplnený radom *sprievodcov* po archívoch našich slovenských miest.

J. Novák

VLADIMÍR KLIMEŠ, POČÁTKY ČESKÉHO A SLOVENSKEHO NOVINÁRSTVÍ. Vydalo nakladateľstvo Orbis za spolupráce Novinárského študijného ústavu v Prahe. Praha 1955. Strán 193 a 12 obr. príloh.

V českej a slovenskej historiografii sa venovala doteraz len malá pozornosť novinám a novinárstvu, ktoré v našej národnej minulosti patrili medzi najdôležitejšie buditeľské prostriedky a hrali významnú úlohu v národných zápasoch. Čisto literárne alebo prevažne politické či hospodárske noviny vykonali v uplynulých 200 rokoch v prospech národného prebudenia, obrodenia a uvedomovania, rastu národného povedomia a národotvorného procesu oboch našich národov toľko ako azda žiaden iný prostriedok nevyhnutný pre vytváranie národného existencie a jej zabezpečenie v zápase so silnejšími utláčateľmi, ktorí v kapitalistických podmienkach spoločenského vývinu vykonávali dvojité útlak, ktorým chceli znemožniť a potlačiť národné hnutia nenemeckých a nemaďarských národov. Noviny znamenali najmä pre slovenský národ, ktorý nemal takmer žiadnu inú verejnú tribúnu na uplatňovanie svojich požiadaviek v prospech zachovania svojej existencie a rozvoja, vlastne jediný bojový prostriedok, ktorý sa v plnej miere usilovali aj používať, pokiaľ v daných situáciách boli na to podmienky a možnosti.

Klímešova publikácia *Počátky českého a slovenského novinářství* je výsledkom bádateľského úsilia novinárskeho pracovníka, ktorý prejavil pritom aj značný zmysel pre historickú problematiku novinárstva. Klímeš, ktorý pôsobil pred druhou svetovou vojnou ako novinár na Slovensku a po roku 1945 vydal dve obsérne práce z dejín poddanstva v Čechách, venuje sa v posledných rokoch sústavne štúdiu minulosti českého a slovenského novinárstva, a to ako vedúci Katedry novinárstva a knihovedy na Filozofickej fakulte Komenského, ako aj Karlovej univerzity. Súčasne je činný i v Novinárskom študijnom ústave pri Sväze čs. novinárov v Prahe, ktorý disponuje pomerne bohatou časopiseckou knižnicou ako nevyhnutným základom pre štúdium rozvoja novinárstva. Zo šiestich kapitol svojej práce venoval Klímeš dve kapitoly dejinám slovenského novinárstva, a to tretiu a šiestu. V kratšej tretej kapitole (str. 61—69) po obsérnejšom vysvetlení hospodársko-politických pomerov v Uhorsku po bitke pri Moháči so zreteľom na vývin počiatkov kapitalistických spoločenských vzťahov podarilo sa Klímešovi podať spoľahlivý obraz o prvých novinárskych podujatiach na území Slovenska, a to počnúc bratislavskými *Zwo Wahrhaftige Newezeitungen* z roku 1594 ako prvými tlačenými novinami na území vtedajšieho Uhorska, až po založenie *Pressburger Zeitung* roku 1764, ktoré neprestajne vychádzali až do tridsiatych rokov XX. stor. a boli najdlhšie vychádzajúcimi novinami na území bývalého Uhorska vôbec. Klímeš sa neuspokojil len preberaním známych dátumov a faktov o jednotlivých novinách, ktoré sú dnes pomerne veľmi zriedkavou zvláštnosťou našich knižníc, ale siahol, pokiaľ mu to bolo možné, aj po zachovaných exemplároch a podal tak o jednotlivých novinách z tohto obdobia úplnejší obraz, a to nielen pokiaľ ide o ich čisto technické vybavenie po stránke grafickej, ale aj z hľadiska ich obsahu a novinárskej, najmä zpravodajskej stránky obsahu, a to s prihliadnutím práve na úroveň a pôvod ich zpravodajstva, ale aj ich spoločenského dosahu. V šiestej kapitole (str. 134—187), podstatne obsérnejšej i obsažnejšej, opäť na podklade historicko-politického, hospodárskeho a kultúrneho náčrtu obdobia od konca 18. stor. až do štyridsiatych rokov XIX. stor. sústavne vykreslil osudy jednotlivých novinárskych podujatí na území Slovenska, počnúc Prešpurskými novinami založenými roku 1783 a končiac Palkovičovými *Týdenníkom* a *Kuzmányho Hronkou*. V tejto kapitole, zbytočne zaťaženej množstvom literárnohistorických údajov (azda preto, že ide zväčša o časopisy literárne), podal Klímeš súvislý náčrt rozvoja novinárstva na Slovensku bez ohľadu na rečovú stránku jednotlivých novín a časopisov, majúc na zreteli predovšetkým miesto ich vychádzania na území Slovenska. Ukázal najmä na význam jednotlivých novín a časopisov pre rozvoj národného povedomia Slovákov, pričom, použijúc marxistickú metódu, ozrejmil aj ich poslanie z hľadiska triednych a hospodársko-spoločenských pomerov, charakterizovaných malou vrstvou drobnej buržoázie. Táto nemala a pre nerozvinutosť širšieho národného trhu ani mať nemohla väčší záujem o rozvoj slovenského novinárstva, ktoré trpelo preto nedostatkom predplatiteľov i čitateľov a noviny čoskoro po svojom vzniku zanikli, aj keď vplyv jednotlivých novín na rozvoj národnej vrdelosti a povedomie bol predsa len bádateľný. Slovenské noviny, vychádzajúce v období charakterizovanom jazykovednými akciami Bernolákovými a potom Štúrovými, boli po obsahovej stránke na výške doby. Obidve Klímešove state o slovenskom novinárstve v predštúrovskom období, ale najmä druhá z nich, sú vlastne prvým kritickým zhodnotením minulosti slovenského novinárstva, a to v jej prvej, najstaršej fáze. Splnila svoju informačnú úlohu a budú podnetné pre rozvoj ďalšieho štúdia minulosti slovenského novinárstva, pričom bude treba venovať pozornosť nielen jednotlivým novinám ako celkom, ale aj poznávaniu technických predpokladov, ktoré umožnili ich vznik a rozvoj, teda predovšetkým aj minulosti jednotlivých tlačiarň, technike novinárskej práce a spoločenskému dosahu jednotlivých novín, a to s plným využitím nielen materiálu, ktorý poskytujú jednotlivé noviny svojím obsahom, ale aj na základe archívneho materiálu vzťahujúceho sa k ich existencii. Klímešove výklady končia štyridsiatymi rokmi XIX. stor., teda v čase, keď sa už pripravovalo vydávanie Štúrových Slovenských národných novín. Opísať ich vznik a pôsobenie v súvislosti s politickou a buditeľskou činnosťou E. Štúra bude úloha veľmi náročná a zodpovedná, ako to ukázala aj konferencia o Štúrových Slovenských národných novinách v novembri minulého roku. No len po splnení tejto základnej úlohy bude možno pristúpiť k spracovaniu ďalších fáz vývinu slovenského novinárstva. Klímeš ukázal svojim referátom na spomínanej konferencii Sväzu slovenských novinárov, že pre túto úlohu nie je pöda ešte dostatočne pripravená. Štyri ostatné kapitoly Klímešovej publikácie sa zaoberajú predchodcami českých novín, začiatkami českého novinárstva, českými obrodenskými novinami a časopisectvom. Spolu s kapitolami o slovenskom novinárstve tvoria celok vhodne ukazujúci na jednotný, často spoločný základ a neraz aj na spoločné a podobné osudy a zacielenie českého a slovenského novinárstva v minulosti a tým aj na vytváranie spoločného vedomia a spolupatričnosti českého a slovenského národa. Významnou pomôckou pre rozvoj výskumu minulosti nášho novinárstva budú nesporne pripravované bibliografie slo-

venských novín od najstarších čias až po súčasnosť, ktoré ukážu veľkú rozvetvenosť a záujmovú mnohostrannosť slovenského časopisectva.

Fr. Bokes

REGESTA DIPLOMATICA NEC NON EPISTOLARIA BOHEMIAE ET MORAVIAE. Zv. VI, časť 3. Na vydanie pripravil B. Mendl. Vyдало Štát. pedagogické nakladateľstvo, Praha 1954. Zv. VII, časť 1. Na vydanie pripravil B. Mendl a M. Linhartová. Vyдало Nakladateľstvo ČSAV, Praha 1954. Zv. VII, časť 2. Na vydanie pripravili B. Mendl a M. Linhartová. Vyдало Nakladateľstvo ČSAV, Praha 1955.

Historický ústav ČSAV v Prahe pristúpil k vydávaniu ďalších zväzkov registára českých a moravských dejín, ktorého prvé začiatky siahajú do roku 1855. *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae* sú kritickým výťahom z historického listinného materiálu z obdobia feudalizmu, chronologicky nadväzujú na predchádzajúce zväzky registára a sú spracované na základe starších prameňových edícií a archívneho výskumu.

Prvým vydavateľom registára pod názvom *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae* bol archívár K. J. Erben. Pred sto rokmi (1855) vydal I. zv., do ktorého pojal listinný materiál v chronologickom poradí z rokov 600—1253. V jeho intencii postupoval J. Emler, ktorý o necelých 30 rokov (1882) vydal II. zv. z rokov 1253—1310, neskôr (1890) III. zv. z rokov 1311—1333 a napokon (1892) IV. zv. z rokov 1333—1346. Emler pri vydávaní publikovaného listinného materiálu podával len krátke registry s pokúzaním na staršie edície, prípadne literatúru. Listiny nepublikované vydával vo forme skráteného textu v jazyku originálu. Pritom o kontrakcii výťahov rozhodoval aj obsah listiny, pokiaľ sa týkal českých či moravských dejín. Roku 1920 bola zriadenému štátnemu historickému ústavu zverená úloha pokračovať v registári do roku 1437. Materiál v časovom rozpätí od roku 1346 do roku 1355 vydal V. Hrubý roku 1928 ako II. zv. edície Archivum coronae regni Bohemiae. V tom istom roku publikoval B. Mendl materiál z obdobia 1355—1356 v prvej časti VI. zv. a o rok neskôr druhú časť VI. zv. z obdobia 1356—1357. Po stránke edičnej sa Mendl pridržiaval Emlerovho spôsobu vydávania. Avšak pre vzrastajúce kvantum listinného materiálu prizeral predovšetkým na obsahovú stránku listín, teda na ich právny obsah a vynechával rôzne listinné formuly. Rušná polemika, ktorá sa rozvinula medzi Hrubým a Mendlom a bola zamierená proti stručnosti a neúplnosti registrov Mendlových, spôsobila vákuum vo vydávaní ďalších zväzkov registára. Iba v posledných dvoch rokoch sa v ňom začalo pokračovať.

Tretia časť Mendlovho VI. zv., ktorá bola zväčša už v sadzbe a za okupácie ju dalo nemecké vedenie Historického ústavu rozhádať, vyšla podľa zachovaného tlačiarenskeho obsahu starostlivosťou M. Linhartovej v septembri 1954. Zahŕňa listinný materiál z obdobia 1357—1358. Okrem niekoľkých listín, ktoré doplnila Linhartová, je výsledkom Mendlovej práce. Obsahuje 190 dokumentov, z ktorých tretina nebola ešte publikovaná alebo bola publikovaná iba v extraktoch. Pri materiáli už publikovanom vymenúva vydavateľ všetky edície, odvoláva sa na literatúru a uvádza podrobne sfragistické údaje. Dve tretiny listín je publikovaných in extenso.

Prvá časť VII. zv. vyšla tak isto roku 1954. Obsahuje 293 listín z obdobia 1358—1359. Takmer dve tretiny materiálu pochádzajú z pozostalosti B. Mendla a tretinu doplnila Linhartová listinami získanými jednak výskumom v domácich i zahraničných archívoch, jednak zo starších edícií a literatúry. V úvode editorka stručne oboznamuje s genézou a rozrastaním jednotlivých častí registára. Vo vydávaní listín postupuje tak isto ako Mendl. Viac ako tri štvrtiny materiálu sú publikované in extenso. Tento spôsob publikovania, ako aj rozrastanie archívneho materiálu nútili vydavateľku pre zaužívané kancelárske formuly a často sa opakujúce slová používať skratkový systém, ktorý podrobne rozvádza a vysvetľuje v indexe skratiek.

Druhá časť VII. zv. vyšla v júni 1955. Je v nej zahrnutých 363 dokumentov z obdobia 1359—1360, a to dve tretiny z pozostalosti nebohého Mendla a tretina je doplnená Linhartovou. Edičný postup je obdobný ako pri predchádzajúcich častiach VI. a VII. zv.

Spomínané tri časti dvoch zväzkov obsahujú teda listinný materiál z rokov 1357—1360. Podľa celkového edičného plánu vytýčeného ešte Mendlom zahrnujú roky od korunovácie Karola IV. za rímskeho cisára roku 1355 a majú sa skončiť korunováciou Václava IV. za českého kráľa roku 1363. Materiál predstavuje listiny prevažne kráľovskej kancelárie, ďalej listiny pápežské, cirkevných a svetských feudálov, rôzne výsady a donácie, ako aj potvrdenia výsadných listín, spory rôzneho druhu, ktoré mali feudáli medzi sebou, materiál, v ktorom sa zračia povinnosti poddaných, ďalej súpisý poddaných a iné, čo všetko podáva subtilný obraz o živote stredovekého človeka v Čechách a na Morave. Regestácia pri všetkých

dokumentoch je latinská a tak sa edícia stáva prístupnou i zahraničným historikom. K VI. zv. má osobitne vyjsť menný a miestny register, dovtedy tento zväzok ostáva bez orientačnej pomôcky. Keďže úlohou registára je orientácia po obsahu listín, *Regesta diplomatica*, v ktorých sa materiál publikuje v prevažnej miere in extenso, majú skôr charakter listinára.

M. Vytíjalová

KNIŽNICE NA SLOVENSKU. Sborník o vývoji významnejších slovenských knižníc. Zostavil Jozef Kuzmík. Vydala Matica slovenská, Martin 1954. Strán 192 a XVI. obr. príloh.

V dôsledku veľkých zmien v našom spoločenskom zriadení nastali aj zmeny v oblasti knižničných pomerov. Nevznikol len veľký rad nových knižníc, vedeckých, študijných, ľudových a iných, ale predovšetkým boli sprístupnené významné knižnice, ktoré do roku 1945 boli v drže súkromníkov alebo inštitúcií a tieto neumožnili používať knižničné fondy, často veľmi vzácne, pre bádateľské potreby. Odhladiadne od menších škôd, zavinených neorganizovaným a nepremysleným zásahom do stavu knižníc, možno celkove povedať, že do verejného majetku sa dostali nesmierne veľké knižné fondy, obsahujúce mnoho neznámych materiálov, ktorého postupné spracovanie nám umožní získať úplne nový pohľad na kultúrny vývoj Slovenska, najmä v starších obdobiach. Ak sme do roku 1945 nemali, okrem niektorých súpisov knižníc v Uhorsku, celkový prehľad o stave knižníc na našom území, stalo sa o to naliehavejšou úlohou zostavenie pokiaľ možno úplného zoznamu knižníc na Slovensku po roku 1945. Matica slovenská — Slovenská národná knižnica podujala sa splniť túto úlohu a výsledkom jej úsilia je práve sborník Knižnice na Slovensku. Jej zostavovateľ nebecel pritom podať vyčerpávajúci obraz o stave knižníc na Slovensku vôbec, ale svoju pozornosť obrátil predovšetkým len na tzv. študijné a odborné knižnice, najmä vysokoškolské, venujúc iba stručný prehľad vývoju ľudového knihovníctva na Slovensku po roku 1945. Najobširnejší je úvodný príspevok zostavovateľa sborníka J. Kuzmíka, všímajúci si vývoj myšlienky národnej knižnice na Slovensku od najstarších období, najmä od konca 18. stor., cez vznik starej matičnej knižnice, ďalej knižnice „Domu“ a Muzeálnej slovenskej spoločnosti, bibliotéky obnovenej Matice slovenskej so zreteľom na vznik a vývoj literárneho archívu Matice slovenskej, do ktorej sa majú postupne sústrediť všetky písomné pamiatky po našich spisovateľoch a národných pracovníkoch, ako aj vznik slovenského oddelenia Knižnice Univerzity Komenského a Slovenskej národnej knižnice, ktorej sa po jej zlúčení s knižnicou Matice slovenskej dostalo po roku 1954 osobitného postavenia a poslania ako ústrednej národnej knižnice na Slovensku, ktorej nevýhodou je jej vzdialenosť od hlavných kultúrnych stredísk. Celý rad ďalších príspevkov prehľadne informuje o vzniku a najmä o obsahu niekoľkých desiatok významných vedecko-študijných knižníc na Slovensku. Ráz a hodnota týchto príspevkov nie je rovnaká, čo je ich nedostatok. Okrem údajov týkajúcich sa vzniku knižníc obsahujú tieto príspevky informácie o ich organizačnej štruktúre a podstatnú časť tvoria potom údaje o knižných fondoch. Tieto informácie mohli by byť prirodzene obširnejšie i obsažnejšie, ale okolnosť, že po tejto stránke plne nevyhovujú, dá sa vysvetliť tým, že ich autori neboli dostatočne zoznámení s poslaním svojich informačných statí a nevenovali preto pozornosť podrobnejšiemu opisaniu stavu knižných fondov po stránke ich použiteľnosti a obsahovosti pre bádateľov. Takto jednotlivé informačné state poskytujú bádateľovi len celkové informácie, ktoré nie vždy stačia na to, aby bolo možné získať spoľahlivý obraz a vedomosti o knižných fondoch, nachádzajúcich sa v týchto knižniciach. Napriek týmto nedostatkom má sborník Knižnice na Slovensku svoj nesporný význam ako informátor a bolo by užitočné, keby sa pokračovalo v podobnej práci, predovšetkým o knižniciach, ktorých fondy sa zachovali ako celky, ale doteraz nie sú ešte dostatočne známe.

Bk

PAMIATKY A MÚZEÁ. Časopis pre ochranu pamiatok a problémy múzeí. Ročník IV. (1955). Vydáva Vydavateľstvo Osveta, Martin 1955. Strán 196. Rediguje Št. Pison s redakčnou radou na čele s J. Šufliarskym.

Slovenský pamiatkový ústav v Bratislave vydáva už štvrtý rok vo vydavateľstve Osveta časopis pre ochranu pamiatok a problémy múzeí Pamiatky a múzeá, ktorý svojím obsahom odráža predovšetkým záujmy našich pracovníkov v pamiatkárskom ochrannárstve o stavebné pamiatky najrozličnejšieho druhu, ako aj o ich inventár. Na Slovensku sa nachádza veľké množstvo výtvarných pamiatok takmer zo všetkých slohových období, ktoré sú odrazom vývinu spoločenských a hospodárskych pomerov obyvateľstva Slovenska od ranofeudálneho obdobia až po súčasnosť. V súvislosti s potrebou upozorniť širokú verejnosť na stavebné

a iné výtvarné pamiatky na Slovensku ukázalo sa nevyhnutným práve v časopise Pamiatky a múzeá venovať primerané miesto informovaniu o jednotlivých stavebných slohoch. Časopis uverejnil preto už vo svojom treťom ročníku niekoľko obsiahlejších statí o niektorých stavebných slohoch s inštruktívnym poukazom na stavebné pamiatky nachádzajúce sa v tom ktorom slohu na Slovensku. V IV. ročníku pokračovalo sa v uverejňovaní takýchto článkov, a to o renesančnom umení (97—114) a o barokovom umení na Slovensku (145—166). Obidve state napísala dr. A. Güntherová-Mayerová, ktorá venovala veľkú pozornosť nielen výtvarnej stránke týchto slohov, ale svoje vývody oprela aj o hojnú historickú a obrázkovú dokumentáciu, ktorá bezpečne informuje a poučuje záujemcov. Pravda, všetky state o najrozličnejších slohoch na Slovensku, počnúc románskym a končiac klasicistickým, nevyčerpávajú celý jestvujúci materiál, no usilujú sa o prehodnotenie našich terajších poznatkov a budú slúžiť aj ako vhodný ukazovateľ pre rozvíjanie záujmu o ďalšie objasnenie výtvarnej minulosti Slovenska, ako aj ako pomôcka pre všetkých, ktorí budú chcieť vážnejšie pristupovať k tomu, aby pomocou rukou pomáhali tak pri zachraňovaní našich výtvarných pamiatok, ako aj v ich sprístupňovaní čo najširšej verejnosti. Časopis Pamiatky a múzeá v IV. ročníku venuje pozornosť jednotlivým pamiatkovým objektom na rôznych miestach na Slovensku. L. Šášky si všima výtvarné pamiatky historického jadra mesta Košíc (2—10), mestskú rezerváciu Bratislavy (167—174) a stavebný vývoj bratislavského podhradia, ktoré sa stáva v poslednom čase predmetom novej úpravy za účasti pamiatkovej správy (123—130). Pamiatkárskym problémom Banskej Bystrice, ktorá si minulého roku pripomínala 700. výročie svojho založenia, je venovaný článok B. Kovačovičovej a L. Šáškyho (54—71). A Polonec píše o banskobystrickom remenárstve (74—79) a M. Komlóšová o štátnom kaštieli v Radvani (79—83). L. Hromadová venuje pozornosť štátnemu kaštielu v Bytči (10—14), E. Križanová kaštielu v Dolnej Krupci (15—17), A. Cidlinská zasa nitrianskemu hradu (18—23). B. Kovačovičová kaštielu v Bernolákove (24—27). D. Menclová píše o štátnom hrade v Trenčíne (115—122). J. Habětín-Beisetzer zasa o kaštieli vo Fričovciach (131—133). Z drobných príspevkov upozorňujeme na článok Š. PISOŇA o problematike starostlivosti o pamiatky ľudovej architektúry, ktorých záchrana a ochrana je veľmi naliehavá (174—183). E. Križanová nás zoznamuje s oltármi kostolov v Prievidzi, Bojniciach, Brezanoch a Zemianskych Kostolanoch (191—192). V časti venovanej múzeám sú informácie o novom Hviezdoslavovom múzeu v Dolnom Kubíne, ktoré sa teší veľkej návšteve, ďalej o Rímskom oddelení Slovenského múzea v Bratislave, Krajskom múzeu v Banskej Bystrici, Múzeu VI. I. Lenina v Bratislave, napokon o Lesníckom a drevárskom múzeu umiestnenom vo zvolenskom hrade. Osobitne treba vyzdvihnúť ilustračnú časť časopisu, o ktorej možno povedať, že vzorne reprezentuje úsilia pamiatkárskej ochrany a súčasne stojí v službe propagácie krás výtvarných pamiatok Slovenska.

Bk

HISTORICKÉ ŠTÚDIE I, 1955. Vydalo Vydavateľstvo SAV, strán 355.

Historické štúdie, ktorých prvý zväzok vyšiel ako príloha Historického časopisu III (1955) vo Vydavateľstve SAV, vznikli na podnet Historického ústavu SAV, ktorý sa snaží rozšíriť a prehĺbiť štúdiá a spracúvanie všetkých úsekov našej národnej minulosti. V krátkom úvode načrtol redakčný kolektív zámery a cieľ, ktorý sa sleduje ich vydávaním. *Historické štúdie* chcú predovšetkým podnietiť monografické spracúvanie jednotlivých dôležitých dieľových otázok a problémov, najmä z oblasti slovenských hospodárskych dejín, čím nesporne prispievajú ku konečnému syntetickému spracovaniu našich dejín, ktoré si nemôžeme predstaviť bez povinnutia výsledkov štúdia dejín miestneho priemyslu, poľnohospodárstva, jednotlivých výrobných podnikov, manufaktúr, fabrik a pod. Ďalej si *Historické štúdie* dali za úlohu venovať zvláštnu pozornosť vývoju poľnohospodárskej výroby, otázkam dejín slovenského poddaného ľudu a jeho boju proti feudálnemu vykorisťovaniu. Keď vezmeme do úvahy, že dejiny Slovenska sú až do roku 1848 dejinami porobeného ľudu, vykorisťovaného feudálmi, budú *Historické štúdie* cenným prínosom pre ucelenie obrazu tohto vykorisťovania a poddanských vzťahov vôbec.

Nemenej dôležitý prínos budú mať *Historické štúdie* pri zainteresovaní do práce čo najširšieho kruhu pracovníkov, čo si dali za úlohu. Pritom však konštatujú, že úroveň práce mladých a vidieckych pracovníkov nemôže byť spočiatku na žiadúcej úrovni tak po stránke metódy, prístupu k materiálom, ako ani po stránke ideologickej, čo sa budú snažiť odstrániť tým, že si budú svojich spolupracovníkov všimáť, usmerňovať a hodnotné výsledky ich práce publikovať.

Toľko o myšlienke vydávania a poslaní *Historických štúdií*. V nasledujúcej časti sa bude me zaoberať jednotlivými príspevkami, ktoré zahnuje prvý ročník štúdií.

Príspevok E. Haraksima, *Vzbura v Prievidzi roku 1771* podáva nám obraz o biednom a neznesiteľnom položení poddaného ľudu, zapríčinenom samou podstatou feudálneho zriadenia a z neho vyplývajúcou svojvoľou zemepánov. Ukazuje, ako sa zemepáni nechceli deliť so štátom o nadprácu poddaného a snažili sa toto delenie obhádzat' jednak tým, že zvyšovali povinnosti poddaných, zvyšovali poplatky za prenájmanie beneficij alebo rušili zmluvy o prenajímaní a beneficij používali sami, čo vyvolávalo vzburu. Autor príspievku správne vyzdvihuje tú okolnosť, že ani sama štátna moc nemohla tomuto všetkému čeliť, keď napr. v prievidzskom prípade nechcela panovníčka ukrátiť popredného uhorského magnáta. Tak sa potom stalo, že sa Prievidzania v dôsledku postupného ochudobňovania vzbúрили, na čom najväčšiu zásluhu mali ženy. Podľa autorom vykreslených pomerov bolo jasné, že vzbura bola ľahko likvidovaná, lebo nemala nijaký program, ba naopak, vzbúrenci verili, že „spravidlivá“ panovníčka vezme do úvahy a schváli ich spravodlivé požiadavky.

Cenným príspievkom k hospodárskym dejinám Slovenska je štúdia D. Lehotskej a kolektívu, *O vývoji manufaktúr v Bratislave v XVIII. storočí. Zachycuje obdobie, v ktorom manufaktúry, založené na vyspelejšom spôsobe výroby, nahradzujú zaostávajúcu cechovú výrobu, ktorá miestami nepostačuje vzrastajúcej spotrebe a dopytu po väčšom množstve tovaru. Ku každej manufaktúre dokladá autorka dobu vzniku, u niektorých situáciu, v akej manufaktúra stála a akými prostriedkami disponovala. Na niektorých miestach autorka vhodne načrtáva sociálne pomery, záujem vlády o vzrast manufaktúrneho kapitálu, postoj šľachty k vzťahujúcej sa buržoázii a konkurenčný boj podnikateľov. Nakoniec podáva v tabuľke prehľad manufaktúr v Bratislave s udaním roku alebo doby založenia, majiteľa, druhu výroby a počtu robotníkov.*

Problém poľnohospodárskej výroby, prechod k alodiálnemu spôsobu hospodárenia, zakladanie a rozširovanie majerov rozváža J. Watzka vo svojej štúdii *Vývin majerského hospodárenia na trenčianskom a bánovskom panstve od polovice XVI. do konca XVIII. stor.* Všetna si majere na trenčianskom a bánovskom panstve, ich rozsah, rastlinnú a živočíšnu produkciu. Všetky údaje sú podložené tabuľkami, na základe ktorých sa dá veľmi dobre sledovať rast výroby a vzťahovanie sa majerov. Tabuľky sú zostavené po desaťročiach. Okrem produkcie všetna si aj iné pôdohospodárske podnikania, ako pivovarníctvo, mlynárstvo, rybníkárstvo a iné podniky, pomocou ktorých sa snažili zemepáni okrem priamej produkcie svojich majerov ťažiť i zo spracovania produktov. Nakoniec si všetna aj zemepanské príjmy a dôsledky rozvoja majerského hospodárenia na položení poddaných, ktoré sa zhoršovalo stálym stupňovaním urbaniálnych tiarh, najmä robôt.

Práca P. Horvátha, *Obchodné styky Levoče s Poľskom v druhej polovici XVI. stor.* je príspievkom v oblasti hospodárskeho života miest, v našom prípade ide konkrétne o Levoču, ktorá aj pred, ale najmä po úpadku Košíc prevyšovala ostatné spišské mestá svojim bohatstvom a významom. Práca sa zaoberá spôsobom obchodovania, vývozom a dovozom a tovarmi, k výmene ktorých dochádza častými dôležitými obchodnými stykmi rôzneho druhu. Kladom práce okrem prineseného materiálu je aj to, že skúma problematiku zo širšieho hľadiska dobových hospodársko-spoločenských pomerov.

Na rozdiel od štúdie D. Lehotskej práca A. Špiesza, *Manufaktúra na výrobu sūkna v Častej (1794—1802)*, ktorá je podobného charakteru, všetna si pomery špeciálne v jednej manufaktúre, odkrýva zdroje nákupu, organizáciu výroby, technické vybavenie manufaktúry, spôsob predaja výrobkov a položení pracujúcich v manufaktúre.

Príspevok J. Kühndla, *Ján Derschwan, vzdelaný faktor Fuggerovcov na Slovensku (1494—1567)* opisuje dôležitú a zaujímavú osobnosť vo fuggerovskom podnikaní, v pozadí ktorej vystupujú do popredia niektoré špekulácie thurzovsko-fuggerovskej spoločnosti. Autor zdôrazňuje, že sám Derschwan nielenže tomuto nepodľahol, ale naopak, vedel pracovať za zlepšenie životnej úrovne baníckeho ľudu a nazýva ho ojedinelým humanistickým vzdelancom. Okrem zaujímavých poznatkov k dejinám svojej doby a podniku na meď v Banskej Bystrici zanechal Derschwan aj iné spisy, z ktorých zaujímavý je aj *Cestovný denník do Caríhradu a Malej Ázie*, čo holi vlastne jeho poznámky z cesty, ktorej sa zúčastnil spolu s výpravou idúcou k sultánovi Solimanovi.

Vzhľadom na doterajší nedostatok prác a bádání v oblasti sústavy mier, ktoré sa používali v Uhorsku, resp. v slovenskej časti uhorského územia, a vzhľadom na ťažkosti, ktoré samo štúdium predkladá, je štúdia prof. Húščavu, *Príspevok k dejinám vývinu mier na Slovensku* veľmi dôležitá a cenná. Podáva výpočet hodnoty bratislavskej merice a zaujímavý poznatok o jej funkcii vedúcej miery sypanín západoslovenských oblastí a od XVIII. stor. jedinej zákonnej miery sypanín na celom území Uhorska.

Prínosom v oblasti chronológie je štúdia J. Nováka, *Residentia exercitus regis, špeciálny spôsob datovania v Uhorsku*, ktorá okrem teoretických objasnení prináša aj zistenie nových dát rezidencie a prispieva k vyriešeniu datovania zachovaných písomných dokladov.

Hanuš Entner v *Počiatkoch slovenských železníc vo finančných špekuláciách B. H. Strousberga* osvetľuje špekulačné a podvodné podnikateľské úsilie nemeckého „železničného podnikateľa“ Strousberga. Táto krátka štúdia obsahuje údaje o počiatkoch stavby niektorých železničných tratí na Slovensku.

Príspevok k riešeniu sociálnych problémov nachádzame v štúdií V. Deckera, *Z dejín papierňického remesla na Slovensku*. Autor si všima postavenia ľudí, ktorí sa zúčastňovali na výrobe papiera, ich vzájomného pomeru a zvyklostí, ktoré často boli rozhodujúce v celom vzájomnom styku.

Historické štúdie obsahujú dva drobné príspevky. Príspevok B. Varsíka *K otázke zvýšeného feudálneho vykoristovania na záp. Slovensku v prvej pol. XVI. stor.* a J. Zbořila, *K etnickej príslušnosti Bastarnov*, ktorý sa prikláňa k názoru, že Bastarni v jadre neboli Germáni, ale Keltovia.

Záverom *Historických štúdií* sú pramene: *Nové príspevky k pobytu Boženy Němcovej na Slovensku roku 1855* (J. Trochta), *Zápis o východoslovenskom povstaní roku 1831 vo farskej kronike v Solí* (E. Lazar) a *Hospodárske inštrukcie trencianskeho panstva z prvej polovice XVIII. stor.* (J. Watzka).

V. Sedlák

PRÍSPEVKY K DEJINÁM SLOVENSKEHO ŠKOLSTVA. Jednotná škola, časopis pre otázky pedagogickej teórie, praxe a psychológie, vydávaný Vydavateľstvom Slovenskej akadémie vied za redakcie akademika Ondreja Pavlika venuje sústavnú pozornosť aj dejinám školstva na Slovensku.

V ukončenom X. ročníku (1955) tohto časopisu uverejnil banskobystrický profesor Ján Mikleš obsiahlu štúdiu *Dejiny školstva v Banskej Bystrici — mestská latinská škola* (308—343), v ktorej sleduje dejiny mestskej latinskej školy v Banskej Bystrici v rokoch 1537 až 1674, keď udržovateľom tejto školy bolo mesto. Mikleš, dobre oboznámený s príslušným materiálom, všima si organizáciu a vnútorný život banskobystrických škôl, najmä študijné plány, učebné metódy, boj meštianstva o vlastnú školu oslobodenú od vplyvu a rozhodovania cirkevných vrchností, a to na pozadí hospodárskych a politických bojov nastupujúceho meštianstva obracajúceho sa proti feudálom a cirkvi v období, ktoré bezprostredne nasledovalo po veľmi rušných a krvavých nepokojoch vyvolaných nespokojnými baníkmi a potlačených práve za pomoci feudálov. Súčasne poukazuje Mikleš aj na triednu obmedzenosť tohto školstva, na potreby banskobystrických baníkov i na požiadavky slovenského obyvateľstva Banskej Bystrice v školských veciach. Miklešova štúdia podstatne dopĺňa príslušné časti nedávno vydanéj publikácie P. Vajcika, *Školstvo, študijné a školské poriadky v XVI. stor.*, a to na oveľa širšom hospodársko-sociálnom pozadí. Miklešova štúdia znamená podstatný prínos k dejinám školstva na Slovensku, je solidne spracovaná a môže byť vzorom pre našich vedeckých pracovníkov žijúcich na vidieku, ako treba pristupovať k vedeckej práci majúcej zdanlivo charakter regionálny, ale v skutočnosti prispievajúcej i k dejinám kultúrnych pomerov našej vlasti.

Nedávne 400. výročie narodenia významného slovenského pedagóga a jazykovedca Vavrinca Benediktího z Nedožier, ktorý pôsobil na začiatku XVII. stor. na Karlovej univerzite v Prahe a preslávil sa ako vynikajúci matematik a gramatik, umožnil mnohým všimnúť si túto postavu a hodnotiť ju a najmä jeho dielo dôkladnejším spôsobom, než sa to stalo v minulosti. O. Kollárik všimal si vo svojom príspevku *Význačný slovenský pedagóg magister Vavrinec Benediktí z Nedožier* (582—604) predovšetkým jeho pedagogickú činnosť, a to so zreteľom na spôsob vyučovania a života študentov na Karlovej univerzite na prelome XVI. a XVII. stor. — K tomu istému výročiu vyšlo v Slovenskom pedagogickom nakladateľstve dielko Vavrinca Benediktího z Nedožier *Vnútorná sústava školstva, Reč prípravná a pripojená stať*, ktorú z latinského originálu preložili dr. Fr. Buehta a dr. J. Špaňár. Úvod a poznámky k vydaniu napísal prof. dr. J. Čečetka. Publikácia má len 72 strán a poslúži ako pramenný materiál pre poznanie školského systému pred 350. rokmi.

Jozef Mátež v príspevku *Školská výchova za tzv. slovenského štátu* (459—486) venoval pozornosť najprv vzniku a vývinu ľudáckej ideológie, ktorú odvodzuje z uhorských politických pomerov na konci XIX. stor., hoci jeho korene siahajú ešte niekoľko desaťročí do minulosti, najmä do päťdesiatych rokov XIX. stor. Ďalej sa zaoberá školskou politikou ľudáckeho režimu za trvania tzv. slovenského štátu, charakterizujúce podstatné znaky klérofascistickej výchovy, aká sa zavádzala do slovenských škôl všetkých druhov a stupňov. Poukazuje na to, že výchova za tzv. slovenského štátu mala triedny charakter, prejavujúci sa v dualistickej školskej sústave, ktorá umožňovala sice najnižšie vzdelanie všetkým deťom,

ale vyššie vzdelanie poskytovala zväčša už len deťom príslušníkov vládnucej triedy. Osobitne sa zaoberá Mátejk reformami školstva, týkajúceho sa ľudovej školy, ktoré bolo prakticky podriadené cirkevnej hierarchii, kým učitelia sa stali štátnymi zamestnancami a vecné výdavky na toto školstvo hradili obce. Tzv. slovenský štát pripravoval aj reformu meštianskej školy, a to tak, že táto škola by sa bola stala školou výberovou a privilégiom pre vládnu triedu. Pokrokové slovenské učiteľstvo zaujalo negatívne stanovisko k tejto reforme.

Vedecká konferencia o živote a diele Ľudovíta Štúra, usporiadaná pri príležitosti 100. výročia smrti Ľ. Štúra v decembri 1955 Historickým ústavom SAV, upozornila na mnohé stránky činnosti Ľ. Štúra, okrem iného i na jeho pedagogickú činnosť a na jeho úsilie o vybudovanie národného školstva pre potreby slovenského buržoázneho národa. Ľ. Bakoš, ktorý mal na tejto konferencii o tejto stránke činnosti Ľ. Štúra osobitný referát, zaoberá sa touto činnosťou v článku *Ľudovít Štúr a otázky slovenského školstva v Slovenských národných novinách* (674—699). Vyčerpávajúcim spôsobom rozoberá Štúrove publicistické prejavy v Slovenských národných novinách, ktoré sa týkali školskej problematiky vtedajšej školskej organizácie v Uhorsku z hľadiska potrieb zvýšenia vzdelanostnej úrovne ľudu, poukazuje na pokrokovosť riešenia školskej organizácie navrhovanej Štúrom (poštátnenie školstva) i na význam Štúrovho boja za uplatnenie slovenčiny v školstve a na požiadavku budovania rôznych druhov škôl, ktoré mali byť nástrojom na zvýšenie vzdelanostnej a hospodárskej úrovne slovenského ľudu. Bakoš svoje vývody obmedzil len na rámec daný Štúrovými prejavmi v Slovenských národných novinách a v parlamente, no nepodal, hoci by sa to bolo veľmi žiadalo i v tejto súvislosti, obšírnejší obraz o stave školstva na Slovensku, ktoré bolo predmetom kritiky a početných návrhov Štúrových, ani sa obšírnejšie nezaoberal rokovaniami uhorského stavovského snemu o školskej otázke, ktorú tento práve pre jej pálčivosť z hľadiska národnostného a triedneho nevedel a nemohol vyriešiť, čím vlastne zaviniť, že národnostná otázka v súvislosti s rozvojom školstva v Uhorsku zostala až do zániku Uhorska v podstate nevyriešená. Bakošov príspevok, ktorý je časťou jeho obšírne štúdie o tejto problematike, je hodnotný a mobilizujúci vedeckých pracovníkov sústredených najmä na Vysokej škole pedagogickej, aby si sústavnejšie všimli problematiku vývoja školstva na Slovensku, a to predovšetkým po stránke otázok metodických, pedagogických a pod. Prispievajú tak k objasneniu veľmi dôležitej problematiky našej historiografie.

Bk

SLOVENSKÝ NÁRODOPIŠ. Časopis Slovenskej akadémie vied. Ročník III. Číslo 1—4. Hlavný redaktor dr. Ján Mjartan. Vydáva Vydavateľstvo SAV. Bratislava 1955. Strán 327(5).

Štvrtročník Slovenský národopis vo svojom III. ročníku za rok 1955 uverejňuje niekoľko príspevkov, ktoré nemajú charakter čiste národopisný, ale obsahujú aj rad faktov a konštatovaní historickej povahy, ako to ani ináč nie je možné, keď uvážime, že národopis je do značnej miery historickou disciplínou, ktorá skúma národopisné javy v ich historickom vývine. V tomto smere by bolo možné vo všeobecnosti konštatovať, že aj keď sa jednotliví prispievatelia Slovenského národopisu usilujú vyhovieť tejto nevyhnutnej požiadavke, mali by v budúcnosti ešte viac uplatniť historické zretele pri sledovaní a vysvetľovaní národopisných problematik a tým ešte viac prispievať k osvetleniu podstatných javov života nášho ľudu v minulosti.

Okrem jubilejných spomienok J. Mjartana k sedemdesiatinám profesora Juraja Horáka, ktorý zaujíma osobitné miesto v rozvoji slovenského národopisu a folkloristiky, Jarmily Pátkovej k šesťdesiatinám Karola Plicku, ktorý sa medzi dvoma svetovými vojnami podstatným spôsobom zúčastnil na zberateľskej činnosti národopisnej (ľudová tradícia, najmä piesňová) a príspevku Karla Chotka, oceňujúceho význam Ľubora Niederleho v československom a slovenskom národopise pri príležitosti 90. narodenin tohto významného budovateľa českého a slovenského národopisu, upozorňujeme na článok Jána Mjartana spomínajúci pri príležitosti 60. výročia Národopisnej výstavy československej v Prahe, usporiadanej roku 1895, bohato sa rozvíjajúcu spoluprácu česko-slovenskú v národopisnej oblasti za uplynulé polstoročie. Ján Podolák podáva napokon kritický prehľad o tvorbe slovenských národopisov v uplynulých desiatich rokoch.

Z radu štúdií uverejnených v III. ročníku Slovenského národopisu upozorňujeme predovšetkým na tie, ktoré sa dotýkajú aj historickej problematiky a prinášajú nové poznatky i pre hlbšie poznanie minulosti nášho ľudu. Ján Hanušin sleduje v príspevku *Varechárstvo v Selci* (10—48) na historickom podklade rozvoj výroby variech a struhárstva v Selciach

pri Trenčíne a ukazuje, že rozvoj tejto výroby nastal najmä koncom 19. stor., a to transplantáciou tejto výroby z myjavskej oblasti (Stará Turá), pričom na rozmach výroby pôsobili predovšetkým preľudnatosť a v dôsledku toho sa objavivšia nezamestnanosť. Andrej Polonec v obširnom príspevku *Organizácia obchodného života hornooravských plátenníkov* (49—83) všima si na základe pôvodného archívneho materiálu i ústnej tradície rozvoj plátenníckeho obchodu. Jeho príspevok podstatne obohacuje naše vedomosti o jednej stránke života hornooravských plátenníkov, ktorých činnosť bola pred zánikom plátenníckych obcí, v dôsledku vybudovania Oravskej priehrady, veľmi zaujímavým zjavom, majúci i značný hospodársky a sociálny dosah. Poloncov príspevok má preto značný význam pre hospodársku dejiny Slovenska. Maďarský národopisec Béla Gunda z Debrecina zúčastnil sa na kolektívnom národopisnom výskume baníckej obce Žakarovce na Spiši a venoval sa špeciálne výskumu tzv. ľudového transportu. Vo svojom rozsiahlom príspevku z historického aspektu sleduje spôsob dopravovania nákladov človekom v horskej oblasti a jeho zistenia objasňujú aj niektoré stránky života obyvateľov baníckej obce. Známy keramiký odborník H. Landsfeld, ktorý sa úspešne pričínil o rozšírenie našich vedomostí o habánskej keramike na Slovensku, upozorňuje na význam značiek a známiatok nachádzajúcich sa na výrobkoch habánskych keramikov pre zistenie ich totožnosti (83—100). Ján Komořovský zisťuje niektoré podrobnosti vzniku ľudovej tradície o kráľovi Matejovi Korvínovi (309—316). Autor tejto štúdie pripravuje rozsiahlu prácu o tejto problematike, ktorá bude mať značný význam i pre posídenie sily a trvalosti určitej tradície v povedomí nielen slovenského ľudu, ale aj ľudu celej strednej Európy.

V časti Materiálne a Archív sú uverejnené nariadenia Oravskej stolice z roku 1786 o pestovaní ľanu a konopí, ďalej úryvky z anglického cestopisu z druhej polovice XVII. stor. so zmienkami o Slovensku. Autorom tohto cestopisu je E. Brown, ktorý cestoval po Dunaji niekedy okolo roku 1670. Napokon uverejňuje J. Markov zaujímavé materiále k štúdiu kozuchov z XVIII. stor. na Spiši. Pokiaľ ide o bohatý obrázkový materiál, uverejnený v Slovenskom národopise, treba pripomenúť, že ešte stále nemožno vysloviť uspokojenie s reprodukčnou stránkou obrázkov, ktoré hodne strácajú na výraznosti a dokumentárnosti práve preto, že nie sú uverejnené na kvalitnejšom papieri. Podobne treba konštatovať ďalší, a to nevitáný zjav, že Vydavateľstvo SAV nevenuje väčšiu pozornosť a starostlivosť úprave príspevkov tak po stránke stylistickej, ako aj pravopisnej. Vo vedeckom časopise sa rozhodne nesmú vyskytovať ani pravopisné, ani stylistické nepresnosti a nesprávnosti. Odstrání takéto nedostatky je však vecou nielen vydavateľskej redakcie, ale koniec-koncov a najmä odbornej redakcie časopisu. Takéto chyby vrhajú totiž nepriaznivé svetlo na úroveň nášho vedeckého časopisectva. Nie sú bez nich takmer všetky časopisy vydávané Slovenskou akadémiou vied. Práve preto treba venovať tejto stránke nášho časopisectva zvýšenú pozornosť a starostlivosť.

Bk

BOHUMÍR NOCIAR

Pri leteckej katastrofe československého dopravného lietadla 18. januára 1956 zahynul okrem iných aj Bohumír Nociar, vedúci Metodického kabinetu Knížnice Univerzity Komenškého. Rodák z chorvátskej dedinky Antunovae (narodil sa 8. XI. 1918) prišiel ako absolvent gymnázia počas druhej svetovej vojny na Slovensko, kde na bratislavskej univerzite študoval dejiny a filozofiu. Po absolvovaní štúdií sa stal asistentom Historického seminára UK, potom pracoval v univerzitnej knižnici, neskôršie vybudoval knižnicu Československo-sovietskeho inštitútu a vrátil sa opäť do univerzitnej knižnice. Všimol si ako recenzent slovenské historické časopisy, najmä historickú literatúru balkánskych národov a so záľubou pracoval v bibliografii. Do slovenčiny preložil dielo *Prvá ruská revolúcia v rokoch 1905—1907* od A. M. Pankratovovej, ďalej sa zúčastnil na prekladaní prvého zväzku *Dejín novoveku*. Slovenská historická obec stratila v Nociarovi pracovníka, ktorý mohol vykonať cenné služby pre jej rozvoj.